

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

**Právní dokumenty v trestních věcech mládeže v ČR v
průběhu 20. Století**

Libuše Kaiserová

**Bakalářská práce
2010**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Libuše KAISEROVÁ**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Právní dokumenty v trestních věcech mládeže v ČR
v průběhu 20. století**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

-popis a analýza právních dokumentů a jejich výčet v průběhu 20. st. -autorka přihledne k historickému vývoji problematiky a pokusí se zpracovat se zvláštním zřetelem vývoj nápravných zařízení -základním pramenem budou právní dokumenty (sbírky zákonů a nařízení, archivní dokumenty ministerstev spravedlnosti)

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Rakouský trestní zákon 1852 O trestním soudnictví nad mládeží 48/1931 Sb. Trestní zákon 86/1950 Sb. Trestní zákon 140/1961 Sb. Trestní zákon 141/1961 Sb.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Václav Veber
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na mojí práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 20.3.2010

Libuše Kaiserová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala mému konzultantu panu doc. PhDr. Václavu Veberovi a PhDr. Martinu Kocandovi za užitečné rady při zpracování mé bakalářské práce.

SOUHRN

Bakalářská práce popisuje trestní zákonodárství nad mládeží za dob Československa. Jednotlivě rozebírá paragrafy týkající se problematiky trestné činnosti mladistvých. Její součástí je též historický exkurz do problematiky trestního zákonodárství a popis nápravných zařízení dané doby.

KLÍČOVÁ SLOVA

Soudnictví nad mládeží, mladiství, trest, nápravná zařízení

ABSTRACT

The bachelor thesis describes criminal law juvenile for period of Czechoslovakia. Separately analyzes the issue of juvenile delinquency. It includes a historical guide to the issues of criminal law and a description of the detention period.

KEY WORDS

Juvenile justice, juveniles, punishment, penal institutions

Obsah

1	ÚVOD	1
2	HISTORICKÝ EXKURZ DO PROBLEMATIKY	3
	STAROVĚK	3
	PRVNÍ ZMÍNKY O MLADISTVÝCH V TRESTNÍM ZÁKONODÁRSTVÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ	3
	OBNOVENÉ ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ	4
	JOSEFINA A THERESIANA	4
	TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ 19. STOLETÍ	5
3	ZÁKON O TRESTNÍM SOUDNICTVÍ NAD MLÁDEŽÍ 48/1931 Sb.	9
	3.1 HLAVA PRVNÍ	9
	3.2 HLAVA DRUHÁ	13
	3.3 HLAVA TŘETÍ	15
4	TRESTNÍ ZÁKON 86/1950 Sb.	16
	TRESTNÍ PRÁVO ZA DOB PROTEKTORÁTU	16
	TRESTNÍ ZÁKON PODLE SOVĚTSKÉHO VZORU	16
	4.1 ODDÍL TŘETÍ- ZVLÁŠTNÍ USTANOVENÍ O TRESTÁNÍ MLADISTVÝCH	16
5	TRESTNÍ ŘÁD 87/1950 Sb.	19
6	TRESTNÍ ZÁKON 140/1961 Sb.	21
	6.1 HLAVA SEDMÁ ZVLÁŠTNÍ USTANOVENÍ O STÍHÁNÍ MLADISTVÝCH	21
	6.2 PLATNOST A NOVELIZACE	23
	ZMĚNY PODLE ZÁKONA 56/1965 Sb.	24
	ZMĚNY PODLE ZÁKONA 45/1973 Sb.	24
	ZMĚNY PODLE ZÁKONA 175/1990 Sb.	25
7	TRESTNÍ ŘÁD 141/1961 Sb.	26
	7.1 PLATNOST A NOVELIZACE	27
	ZMĚNY PODLE ZÁKONA 57/1965 Sb.	28
	ZMĚNY PODLE ZÁKONA 48/1973 Sb.	28
	ZMĚNY PODLE ZÁKONA 178/1990 Sb.	28
	ZMĚNY PODLE ZÁKONA 558/1991 Sb.	29
8	NÁPRAVNÁ ZAŘÍZENÍ PRO MLADISTVÉ	30
	8.1 NÁPRAVNÁ ZAŘÍZENÍ V 19. STOLETÍ	30
	8.2 NÁPRAVNÁ ZAŘÍZENÍ PO VZNIKU ČSR	31
	POLEPŠOVACÍ ÚSTAV V MIKULOVĚ	32
	POLEPŠOVACÍ ÚSTAV V OPATOVICÍCH	32

DALŠÍ ÚSTAVY PRO MLADISTVÉ ZA DOB PRVNÍ REPUBLIKY	32
ÚSTAV PRO MLADISTVÉ VE VALDICÍCH BĚHEM 2. SV	33
8.3 VÝVOJ NÁPRAVNÝCH ZAŘÍZENÍ PO 2. SV	33
8.4 VLIV RANNÉHO „BUDOVÁNÍ SOCIALISMU“ NA ŽIVOT V NÁPRAVNÝCH ZAŘÍZENÍCH 33	
8.5 PADESÁTÁ LÉTA	34
8.6 ŠEDESÁTÁ LÉTA.....	35
8.7 OSMDESÁTÁ LÉTA.....	36
9 ZÁVĚR	38
POUŽITÁ LITERATURA.....	40
PRÁVNÍ PŘEDPISY	40
KNIŽNÍ TITULY	40
ČLÁNKY	41
INTERNÍ PŘEDPISY NÁPRAVNÝCH ZAŘÍZENÍ	41
STATISTIKY	41
VZPOMÍNKY OSOBNÍ POVAHY	41

1 ÚVOD

Téma trestné činnosti mladistvých je aktuální po celou dobu naší historie i současnosti. V dnešní době je považováno za důležitý problém. Můžeme si toho všimnout například při neustálém projednávání snížení věku trestné odpovědnosti, nebo při stále děsivějších případech trestné činnosti mladistvých, ať u nás nebo v zahraničí. Není tomu tak dlouho, co patnáctiletý Brit ubil dvouletou holčičku, které dělal chůvu, k smrti, či co v malé vsi na Čechách chlapec zabil a poté sexuálně zneužil svou 13tiletou kamarádku.

Dnes ve 21. století máme velmi kvalitní zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., který je považován za téměř dokonalého nástupce zákona o soudnictví nad mládeží č. 48/1931 Sb. Nebylo tomu tak vždy, proto jsem se rozhodla poukázat na úpadek řešení této problematiky během totalitního režimu 2. poloviny 20. století v Československu

K vypracování této práce mě původně vedla aktuálnost problematiky mladistvých a především zdánlivá dostupnost zdrojů v interní databázi právního nakladatelství C. H. Beck, kde jsem poslední dva roky pracovala jako xml editor. Tento fakt se však ukázal mylným. Dostupnost literatury k tomuto tématu je mizivá. Za pomoci odborníků v dané problematice se mi však podařilo nashromáždit dostatek zdrojů pro vypracování této práce.

V první kapitole jsem se snažila co nejlépe popsat historický exkurz do problematiky trestního zákonodárství nad mládeží, aby i laický čtenář získal přehled, jak tomu s mladistvými bylo v dobách dřívějších. Postavení dítěte, ba i nezletilého, ve společnosti nebylo vždy tak příznivé jako dnes, byly i doby, kdy byli mladiství trestáni stejně jako dospělí jedinci, protože nikdo jejich jednání nepřisuzoval špatné výchově. Tato myšlenka se objevila až ve zmíněném zákoně č. 48/1931 Sb., kde se poprvé přihlíží k okolnostem výkonu trestného činu.

Hlavní část mé práce je věnována jednotlivým předpisům trestního práva počínaje zákonem č. 48/1931 Sb. a konče aktualizacemi trestního zákona a řádu z roku 1961. Důležitými vlivy působícími na trestní zákonodárství 20. století jsou hlavně změny režimu a snaha přizpůsobit se sovětskému vzoru. V době po Sametové revoluci začínají působit i vlivy příznivé, například zapracování Úmluvy o právech dítěte do trestního zákonodárství.

Poslední část mé práce tvoří kapitola o nápravných zařízeních pro mladistvé, která se vypracovávala velmi těžko, jelikož informace o zacházení s trestanými mladistvými jsou ve většině případů tajeny.

2 HISTORICKÝ EXKURZ DO PROBLEMATIKY

Trestní právo ve věcech mládeže je moderní záležitostí, lidé se jím zabývají až posledních několik staletí. Myšlenka, že děti a mládež je nutno vychovávat a ne trestat vznikla až v 19. století v USA, kde bylo založeno reformní hnutí za záchranu dítěte „Child savers“. Tento moment byl zlomem v právním postavení dětí a mladistvých, do té doby byla tato problematika pouze okrajovou záležitostí.

STAROVĚK

Ve starověku byly děti souzeny za stejných podmínek jako dospělí, protože nikdo pojem „mladistvý“ nebo „nedospělý“ neznal. Například v dobách starého Říma se děti trestaly stejně jako dospělí a za stejných podmínek mohly být prodány do otroctví. Neměly na to vliv ani Justiniánovy zákony, ve kterých se vyskytla první zmínka o odlišování věku dětského a dospělého. Hranicí byl sedmý rok věku života. Po dosažení této věkové hranice byl jedinec považován za dospělého a odpovědného za všechny své činy.¹

PRVNÍ ZMÍNKY O MLADISTVÝCH V TRESTNÍM ZÁKONODÁRSTVÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ

Na našem území dlouho neexistovala jednotná kodifikace trestního práva, vše se řídilo dle práva obyčejového. V českém obyčejovém právu se dospělost či nedospělost určovala podle vyspělosti tělesné a to úředním ohledáním jedince. Tyto procedury platili až do století 16., ne však na Moravě, tam byly hranice dospělosti určeny již ve století 15.. Tyto hranice se lišily v pohlaví a stavu, ve kterém se daný jedinec nacházel. Bližší upřesnění nalezneme v knize Tovačovské a Drnovské.

V Čechách poprvé proběhla specifikace věku ve zřízení zemském v roce 1549, kde byl předepsán věk dospělý 20 let pro muže šlechtického stavu, 18 let pro muže měšťanského stavu a 15 let pro všechny ženy bez ohledu na jejich stavovské postavení. Díky těmto ustanovením byli chlapi mladší 18ti let a děvčata mladší 15ti

¹ Zezulová, J. : Trestní zákonodárství nad mládeží. 1.vydání. Brno: MU, 1997, s.10 ISBN 80-210-1643-4

let zvýhodnění u výslechů. Stejně jako těhotné ženy, či matky v šestinedělí nemohly být vyslyšány za pomoci mučících nástrojů, tzv. útrpného práva.²

OBNOVENÉ ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ

Další upřesnění dospělého věku proběhla v Obnoveném zřízení zemském z roku 1627. Věk dospělý zde byl určen na 20 let u pohlaví mužského a na 15 let u pohlaví ženského. Důležitou roli hrál soupis Koldínových městských práv, který doplňoval Obnovené zřízení zemské. Zde bylo již na mladistvé myšleno. V případě trestního řízení byla upřednostňována pokuta před trestem.

JOSEFINA A THERESIANA

Radikální změnu v náhledu na mladistvé přinesl až Hrdelní řád císaře Josefa I. z roku 1707, zvaný Josefina, vydaný pro Čechy, Moravu i Slezsko. „Josefina prohlašovala mladistvý věk za polehčující okolnost, kdy mladý pachatel byl nedostatečného rozumu“.³ Nedospělí nesměli být mučeni a nemohli svědčit, až do dosažení věku 18-ti let u mužů a 15-ti u žen.

Dalším významným právním dokumentem byl společný rakouský hrdelní řád Marie Theresie, zvaný Theresiana, z roku 1768. „Rozlišoval mladistvé do tří věkových období, první skupina byla označena na dětství (Kindheit) do sedmého roku, druhá skupina byla označena jako nedospělost (Unmündigkeit) do čtrnáctého roku věku a poslední třetí skupina se označovala jako věk mladistvý (das weitere jugendliche Alter) do šestnáctého roku.“⁴ Tento zákoník již přihlížel k vývoji dítěte a k možnostem jeho nápravy, proto byly často uznávány polehčující okolnosti do šestnáctého roku věku a bylo zakázáno tělesné týrání prvních dvou kategorií mladistvých, ne však v případě spáchání hrdelního zločinu. Stejně jako mladiství byli od mučení oprostěni duševně choří, těžce nemocní, těhotné ženy a muži nad 60 let.

V trestních zákonících, které následovaly po Theresianě, byly rovněž upraveny otázky trestní odpovědnosti dětí a mladistvých. Všeobecný zákoník o zločinech a jejich trestání vydaný Josefem II. v roce 1787 zaváděl mnohá převratná opatření, např. zaměnil trest smrti za doživotní žalář, nařídil při soudu přihlížet k polehčujícím okolnostem včetně věku pachatele a další. Důležité je, že byla úplně

² Jireček, J.: Práva městská království českého a markrabství moravského od M. Pavla Krystyana z Koldína. Praha 1876, s.301 a 392. 54 E 001102

³ Zezulová, J. Trestní zákonodárství nad mládeží. Brno: MU Brno, 1997, s. 15, ISBN 80-210-1643-4

⁴ Zezulová, J. Trestní zákonodárství nad mládeží. Brno: MU Brno, 1997, s. 16, ISBN 80-210-1643-4

vyloučena odpovědnost v dětském věku, to jest před dovršením 12 let, v západohaličském trestním zákoně (zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích) je vyloučena dokonce již před dovršením 14 let a v trestním zákoně z roku 1803 je poprvé jako polehčující okolnost uvedeno mládí pachatele ve věku do 20 let.⁵

TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ 19. STOLETÍ

„Vývoj trestního práva na území habsburské monarchie byl završen za vlády císaře Františka Josefa I. vydáním zákona č. 117 ř. z. v roce 1852. Tento zákon na rozdíl od předchozího odstranil některé feudální přežitky a rozlišil delikty na zločiny, přečiny a přestupky.“⁶ Ve věci nedospělých pachatelů se hodně inspiroval v Theresianě. Zůstalo rozdělení do 3 skupin, ne však ve stejné věkové kategorii. První skupina zahrnovala děti do 10ti let, nazývala se obdobím dětství, které naprosto vylučovalo jakoukoli trestní odpovědnost. Trestné činy spáchané dětmi v tomto věku byly ze zákona ponechány k potrestání rodičů. Druhá skupina nazývaná nedospělost, zahrnovala jedince do 14ti let, šlo o období tzv. zmenšené přičetnosti. Zločiny nedospělců byly trestány jako přestupky, tzn. zavření na odděleném místě na dobu 1-6 měsíců. S výkonem tohoto trestu byla spojena přiměřená práce a výuka prováděná duchovním správcem nebo katechetou. Třetí skupinu tvořili mladiství, od 14ti do 18ti let. Při výměře jejich trestu bylo přihlíženo k blízkosti jejich věku prahu dospělosti.⁷

Dle zákonů 89/1885 ř.z. a č. 90/1885 ř.z. mohli být mladiství umístěni v zemských polepšovacích ústavech. Nedospělci a mladiství byli, stejně jako ostatní zvýhodněné skupiny, trestáni zvláštními druhy trestů. Za zločiny mohli dostat až 25 ran metlou, důraz byl však kladen na to, aby jim nemohl být uložen trest smrti či doživotního žaláře.

TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ 20. STOLETÍ

„Vznik Československé republiky vyvolal mimo jiných i problém, které právo bude v novém státě platit. Nová republika se s touto otázkou vypořádala ve

⁵ Válková, H., Dünkel, F. Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě. 1. vydání. Praha: Leges, 1992, s. 17

⁶ Kýr, A., Trestání mladých pachatelů v minulosti. Časopis pro historickou penologii 1/2008, cit[7.11.2009], dostupný na [www: <http://www.ivvs.cz/_uploaded/files/43/HP01_2008.pdf>](http://www.ivvs.cz/_uploaded/files/43/HP01_2008.pdf)

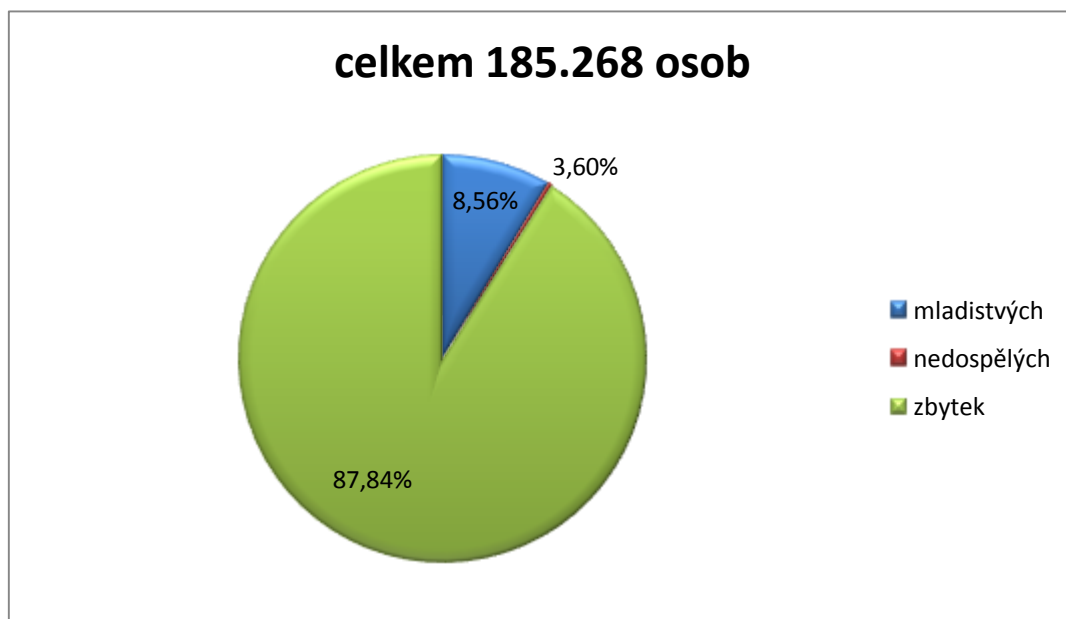
⁷ Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích 111/1852 ř.z., dostupný v archivu nakladatelství C. H. Beck

svém prvním zákoně (č. 11/1918 Sb.) v tzv. recepční normě. Účel zákona je vyjádřen hned v úvodu: „Aby zachována byla souvislost dosavadního řádu právního se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu...“, stanoví pak čl. II. že „Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony zůstávají prozatím v platnosti“. Znamená to, že ČSR recipovala dosavadní právo do nového státu. V oblasti trestního práva hmotného to konkrétně znamenalo, že zůstal v platnosti „Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích“ z r. 1852 se změnami a doplňky.“⁸ V rámci snahy unifikace (sjednocení) práva bylo v nově vzniklé ČSR založeno ministerstvo unifikací. V roce 1921 byla jako jeden z prvních pokusů o unifikaci sepsána osnova obecné části trestního zákona, která byla publikována pod názvem „Prozatímní návrh obecné části trestního zákona“. Noví zákonodárci sepsali osnovu v pozitivistickém duchu, po vzoru italského představitele pozitivistického směru Ferriho. Hlavním znakem pozitivismu v osnově byla neurčitá délka trestu odnětí svobody, která se odvíjela od chování odsouzeného během výkonu trestu. Dalším důležitým znakem bylo, že zákonodárci věřili v nápravu nejen mladistvých, ale všech jedinců do věku 30ti let, proto v osnově nařizovali výkon trestu v polepšovnicích nejen mladistvým, ale všem odsouzeným do 30ti let věku.

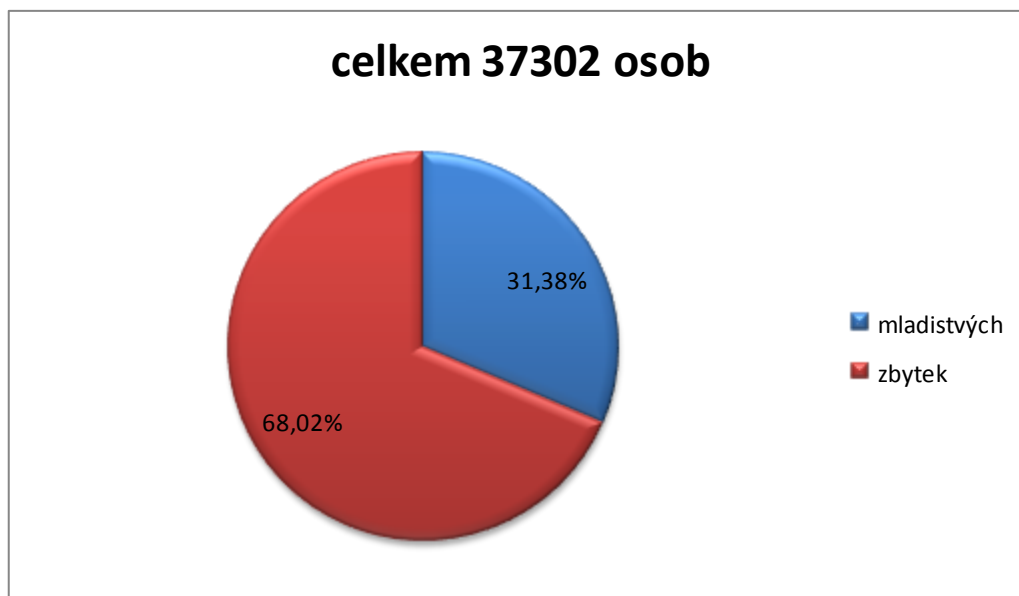
Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového byly dokončeny v roce 1926, ale k jejich schválení však nedošlo nikdy.

⁸ Vlček, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu: 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 36, ISBN 80-210-0791-5

„Důsledky první světové války se projevily v nárůstu zločinnosti včetně zvýšené kriminality mládeže. V roce 1928 bylo právoplatně odsouzeno za zločin, přečin nebo přestupek (trestné činy) celkem 185.268 osob, z toho 15.876 (8,56 %) mladistvých a 688 (3,60%) nedospělých pro přestupek podle § 269 a) trestního zákona.

Nejvíce osob bylo odsouzeno za spáchání trestných činů proti majetku, a to celkem 37302 osob včetně 11707 mladistvých, jejichž podíl dosáhl 31,38%.⁹

„Příčiny byly spatřovány v úpadku hospodářství, mravů i rodinného života. Tyto okolnosti vedly k novým pohledům na kriminalitu mládeže jako specifickému jevu na rozdíl od kriminality dospělých. Přijatá opatření v oblasti trestně právní i sociální se promítla do zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží.“¹⁰

⁹ Trestní statistika Republiky československé za léta 1928 – 1931. Praha 1937, s. 8 (Tab.č1) a s. 22 (Tab.č.4).

¹⁰ Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky. Praha 1928, s. 39 – 40.

3 ZÁKON O TRESTNÍM SOUDNICTVÍ NAD MLÁDEŽÍ 48/1931 Sb.

Po dlouhé odmlce v trestním zákonodárství byl, na základě velkého nárůstu kriminality po 1. Světové válce, vydán v roce 1931 zákon o trestním soudnictví nad mládeží. Tento předpis je považován za téměř dokonalého předchůdce dnešního zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb..

Zákon je rozdělen na 3 hlavy, hlava první je o trestání mládeže, hlava druhá je o trestním řízení proti mladistvým a hlava třetí obsahuje závěrečná ustanovení.

3.1 HLAVA PRVNÍ

§ 1 specifikuje téma nedospělí. Nedospělými jsou osoby, „které v době spáchaného činu nedovršily čtrnáctého roku věku“¹¹. Tyto osoby nejsou odpovědné podle trestních zákonů. V případě, že se nedospělci dopustí závažného trestného činu, jejich chování je projednáno poručenským soudem, který jim určí adekvátní výchovné nebo léčebné opatření.

Poručenský soud má též právo udělit napomenutí osobám pečujícím o nedospělého. Důležitou novinkou je zákaz tělesných trestů.

V § 2 je upřesněn věk mladistvých. Mladistvým je jedinec, „který v době spáchaného činu dovršil čtrnáctý, ale nedokončil osmnáctý rok svého věku“.¹²

V § 3 je uveden rozdíl v klasifikaci trestného činu spáchaného dospělým a v trestného činu spáchaného mladistvým. V případě mladistvého se trestný čin nazývá proviněním.

§ 4 ošetřuje výrok zprošťující mladistvého viny. Odvolává se hlavně na paragraf jedna.

Ve čtvrtém paragrafu jsou uvedeny možnosti jak postupovat v případě, že shledá soud mladistvého vinným. Stejně jako u dospělých se nabízí tři možnosti

- upustit od potrestání
- odsoudit mladistvého k podmíněnému trestu
- odsoudit mladistvého k nepodmíněnému trestu

¹¹ § 1 Zákona č. 48 ze dne 11. března 1931 o trestním soudnictví nad mládeží, dostupný v interní databázi nakladatelství C.H. Beck

¹² § 2 Zákona č. 48 ze dne 11. března 1931 o trestním soudnictví nad mládeží, dostupný v interní databázi nakladatelství C.H. Beck

Z těchto možností soud vybírá tu, „kterou uzná za nejúčelnější pro mravní vývoj mladistvého“.¹³ Při posuzování se bere ohled na „okolnosti, za kterých byl spáchán, pohnutky, které mladistvého k činu vedly, dále poměry, ve kterých vyrostl a byl vychován, dosavadní způsob jeho života, jeho povahu i věk i stupeň jeho rozumové vyspělosti a mravní zkaženosti“.¹⁴ V trestání mladistvých je toto přihlížení k okolnostem výchovy novinkou. Též poprvé se v trestním zákonodárství nabízí možnost udělení napomenutí osobám, které o mladistvého pečují.

Další paragrafy upřesňují možnosti odsouzení mladistvého § 5. a § 6 se zabývají upuštěním od potrestání. Tato varianta odsouzení se nabízí hlavně v případě, kdy byl mladistvý ovlivněn k vykonání trestného činu další osobou či finanční/hospodářskou tísní. Běžnou praxí u tohoto odsouzení je, že soud nechá uložení trestu na škole nebo rodině odsouzeného. Upuštění od potrestání též provází symbolický peněžitý trest. Odsouzení dle § 6 se nezapisuje do trestního rejstříku souzené osoby.

Druhou variantou odsouzení je odsouzení podmíněné. Toto odsouzení je specifikováno v zákoně č. 562/1919 Sb. o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění. Zákon č. 48/1931 Sb. však nabízí určité úchyly, které jsou tolerantnější nežli u dospělých. Na rozdíl od dospělých může nastat podmíněný trest i v případě,

- že je trest delší než jeden rok (ne však více než roky 3)
- že je vysloven dodatečně, po termínu, kdy již započal výkon trestu
- že je odsouzení opětovné.

Třetí nabízenou variantou je trest zavření. Tento trest je ukládán pouze ve výjimečných případech, např. na místo trestu smrti. Pravidla stanovení délky trestu jsou přesně specifikována ve třetím odstavci: „Hořejší a dolejší hranice sazby dočasných trestů na svobodě, stanovené trestními zákony, se snižují na polovici; hořejší hranice snížené sazby však nesmí činit více než pět let a dolejší ne více než jeden rok.“ Výjimkou je náhrada výše zmíněného trestu smrti či trestu doživotní ztráty svobody. Mladistvým mladším 16ti let je ukládán trest zavření v rozmezí 1-10 let, u starších 16ti let je toto rozmezí posunuto na 2-15 let. Snížení dolní hranice tohoto trestu je nepřípustné.

¹³ § 5 Zákona č. 48 ze dne 11. března 1931 o trestním soudnictví nad mládeží, dostupný v interní databázi nakladatelství C.H. Beck

¹⁴ § 5 Zákona č. 48 ze dne 11. března 1931 o trestním soudnictví nad mládeží, dostupný v interní databázi nakladatelství C.H. Beck

§ 9 ošetřuje peněžítý trest. Výše peněžitého trestu se v případě trestání mladistvého snižuje na polovinu. Lhůta jeho splacení je stanovena na jeden rok. V případě problémů s vymahatelností se nabízí varianta přiměřeného zaměstnání mladistvého v příslušných podmínkách jeho věku. Toto zaměstnání nesmí být vykonáváno ve věznicích.

V desátém paragrafu jsou zmíněny vedlejší tresty a následky odsouzení. Ve všech variantách je kladen důraz na přihlídnutí k rodinným poměrům odsouzeného. Soud při rozsudku musí dbát, aby mladistvý nabyt vydán nebezpečí zpustnutí.

§ 11 nabízí variantu ochranný dozor, která je v trestním právu též novinkou. K této variantě se soud přiklání v případě, že zpozoruje určitou disfunkci rodiny odsouzeného. Za těchto okolností může soud uložit určitá omezení způsobu života odsouzeného. V § 11 jsou první náznaky antidiskriminačních opatření v podobě odstavce 2: „Politické, národní, sociální nebo náboženské smýšlení mladistvého, jeho rodiny nebo rodiny, v níž žije, anebo způsob výchovy mladistvého po této stránce nemůže být důvodem, aby se nařídil ochranný dozor.“

Pokud je výchovné opatření v podobě ochranného dozoru nedostačující, soud nařídí ochrannou výchovu, viz § 12. Ochranná výchova je vykonávána v rodině náhradní, v rodině, která je způsobilá a ochotná pro nápravu odsouzeného. Ochranná výchova je vykonávána pouze do dvacátého prvého roku věku.

„Trest zavření do šesti měsíců se vykonává v soudních věznicích určených k tomu ministrem spravedlnosti.“ Mladiství jsou soustředováni do samostatných oddělení, aby nebyli pod špatným vlivem dospělých, viz část o nápravných zařízeních. Trest zavření nad šest měsíců je vykonáván v polepšovně.

Během výkonu trestu zavření u mladistvých je dbáno na jejich výchovu a systematickou přípravu na pozdější zařazení jedince do společnosti. § 14 specifikuje oddělení mladistvých trestaných od dospělých, v případě umístění v jednom zařízení. Stejně jako v trestním zákoně č. 117/1852 ř.z. o zločinech, přečinech a přestupcích je i zde zmíněná nutnost systematické přípravy odsouzených mladistvých na budoucí povolání.

§ 15 stanovuje požadavky pro funkce představené a zaměstnance polepšoven. Takovéto povolání může vykonávat pouze člověk, jehož povaha i vzdělání odpovídá této funkci. Každý zaměstnanec musí absolvovat specializované kurzy pro svou funkci. V každém nápravném zařízení pro mladistvé musí však být přítomen alespoň jeden zkušený pedagog, lékař a psychiatr.

Na výkon trestu mladistvých dohlíží dozorčí rada, která je jmenována ministrem spravedlnosti. Tato rada se skládá z komisaře (soudce), který vykonává funkci předsedy, člena státního zastupitelství a dvou přísedících. Dozorčí rada je jmenována na dobu čtyř let a ve své funkci je pod přísahou, kterou vykonává před nastoupením do funkce. Funkce této rady spočívá v dozoru nad správou daného ústavu a ve snaze o jeho zdokonalení.

§ 18 ošetřuje tresty kárné, tedy trestání neukázněných odsouzených ve výkonu trestu. Vězni jsou na své prohřešky nejdříve upozorňováni napomenutím, či výstrahou. Když tato opatření nefungují, dochází k odejmutí povolených výhod. Tresty kárné nemají delšího trvání než 14 dní. V případě vážného porušení kázně jsou vězni zavíráni do samovazby (max. na 3 dny), která je v případě závažnosti prohřešku zostřena půstem či spánkem na tvrdém loži a to v trvání max. 1 den. V případě častých problémů s vězněm se přistupuje k posouzení případu dozorčí radou, která určí další opatření.

§ 19 určuje podmínky podmíněného propuštění. Splnění těchto podmínek a podmínek stanovených v zákoně č. 562/1919 Sb. odsouzeným musí být projednáno dozorčí radou nebo komisí pro podmíněné propuštění z trestu, dle ustanovení zákona č. 562/1919 Sb..

§ 20 určuje, jak postupovat v případě, že vězeň dosáhne vrchní věkové hranice (21 let), která mu dovoluje výkon trestu v polepšovně. Projednání této problematiky opět zajišťuje dozorčí rada. V případě problematického jedince je přistoupeno k projednání konkrétního případu ministrem spravedlnosti.

§ 21 se vztahuje k problematice úchylných vězňů, tedy jedinců s duševními či tělesnými vadami. Tito vězni jsou často nepřizpůsobiví řádu, který je nastaven v nápravném zřízení. V případě jejich nepřizpůsobivosti opět zasahuje dozorčí rada, která po posouzení pedagogických a lékařských posudků jedince většinou propouští. Protože na ně nápravné zařízení nemá žádný pozitivní vliv. K této variantě se přistupuje pouze tehdy, kdy „postižený“ jedinec není nijak nebezpečný svému okolí.

Paragrafy 22, 23 a 24 se zabývají péčí o propuštěné. Každý propuštěný musí být na svobodě řádně umístěn. K tomuto umístění jsou mu k dispozici sdružení či zařízení pro ochrannou péči o mládež.

O budoucnosti odsouzeného po výkonu trestu rozhodne dozorčí rada. Její rozhodnutí záleží na výsledku výkonu trestu. V případě nedobrého výsledku odsouzený po výkonu trestu musí nastoupit pod ochranný dozor nebo ochrannou

výchovu (zatímní předpisy o výkonu ochranných opatření se nachází v posledních dvou paragrafech závěrečných ustanovení tohoto zákona).

§ 25 ošetřuje problematiku posuzování viníků po dokonaném osmnáctém roce za činy dříve spáchané. Tato problematika je velmi závažná. V případě nedovršení jednadvacátého roku života a možnosti nápravy souzeného v ochranné výchově, soud jednoznačně přistupuje k této variantě.

Poslední dva paragrafy první hlavy se zabývají promlčením. § 26 určuje dobu promlčení trestného činu spáchaného mladistvým na 5 let. § 27 určuje dobu promlčení výkonu trestu, ta počíná dnem, kdy rozsudek nabyl právní moci. Mimo těchto údajů v § 27 najdeme ještě výčet výjimek, které promlčení výkonu trestu ruší.

3.2 HLAVA DRUHÁ

Hlava druhá se věnuje trestnímu řízení proti mladistvým. Tato problematika se řídí podle ustanovení trestního řádu, pokud zákon č. 48/1931 Sb. nestanoví odchylek.

První paragrafy druhé hlavy se zabývají personálním obsazením. § 29 určuje příslušnost souzeného k orgánu, který ho bude soudit. Nabízí porotní a kmetský soud, či senát mládeže. Trestní řízení koná soud, v jehož obvodě měl souzený v době konání trestného činu stálý pobyt.

§ 30 až 34 ošetřuje senát mládeže, soudce mládeže a žalobce mládeže. V senátu mládeže zasedají dva soudcové z povolání a dva přísedící, které ustanovuje ministr spravedlnosti. Tento senát rozhoduje o mladistvých v trestním řízení u krajského soudu. U okresních soudů náleží trestní řízení proti mladistvým jednomu soudci mládeže.

Při výběru soudců mládeže a jejich přísedících je přihlíženo k jejich pedagogickému vzdělání a dosavadní praxi. U přísedících je mimo jiné vyžadována znalost sociální péče o mládež.

Přijetí a výkon úřadu přísedícího je občanskou povinností, zvláště u profesorů a učitelů středních škol. Každý přísedící musí před nástupem do úřadu složit do rukou prezidenta soudu slib.

§ 35 nařizuje zřízení soudu mládeže u každého krajského a okresního soudu, s ohledem na místní oddělení od soudu pro dospělé, z důvodu negativního vlivu dospělých trestaných na mladistvé.

O zahájení a výsledku trestního řízení proti mladistvému jsou dle § 37 zpravování rodiče, či opatrovníci mladistvého, poručenský soud a škola, jejíž je mladistvý žákem.

§ 38 nařizuje včasné zjištění poměrů, ve kterých mladistvý žije. Jedná se o poměry osobní, rodinné a majetkové. Zákon č. 48/1931 Sb. nově považuje za nezbytné přihlídnout ke zdravotnímu stavu mladistvého. V případě, že má soud pochybnosti ohledně duševního, či tělesného zdraví mladistvého, o jeho normálním vývoji, nařídí dle § 39 lékařské ohledání.

§ 40 se zabývá problematikou vazby v případě mladistvých souzených. Z pedagogického hlediska se vazba v případě mladistvých nedoporučuje. Přistupuje se k ní pouze tehdy, je-li to nezbytně nutné. Vazba je vykonávána ve výchovně, či podobném veřejném nebo soukromém ústavu v obvodu soudu, více v § 45.

§ 41 upřesňuje možnost spoluobvinění osoby starší 18ti let. Za těchto okolností je vždy důležité vykonávat trestní řízení odděleně.

Trestní řízení proti mladistvým se dá nazvat zjednodušeným. Součástí řízení proti mladistvým není vyšetřování a místo obžalovacího spisu stačí žalobcův návrh, v němž je stanoveno, čím se mladistvý provinil. Též se v případě mladistvých připouští možnost upuštění od stíhání, pokud se jedná o trestný čin nepatrného významu.

§ 44 stanovuje mladistvému obviněnému obhájce, kterého musí mít při hlavním přelíčení a při ústním líčení o opravném prostředku. Obhájce se stanovuje dle povahy trestného činu, za který je mladistvý souzen.

Poslední paragrafy druhé hlavy zákona č. 48/1931 Sb. se zabývají samotným hlavním přelíčením.

Proti mladistvému není možné vydat trestní příkaz. Pro hlavní přelíčení je důležité, aby při něm nepřišli do styku mladiství souzení a souzení starší 18ti let. Soud může pro hlavní přelíčení nařídít přítomnost zákonného zástupce a též vyloučit přítomnost veřejnosti, v případě, že je to ve prospěch obviněného.

Spolu s rozsudkem vynese soud rozhodnutí o ochranných opatřeních (ochranná výchova § 11 a dozor § 12).

Proti rozhodnutí soudu se lze odvolat. V případě mladistvého je možné podat opravné prostředky, za určitých podmínek, i proti vůli souzeného.

Dle § 50 může opravné prostředky podat manžel, rodiče, zákonný zástupce, obhájce, pomocné zařízení, veřejný žalobce souzeného mladistvého. Mimo

opravných prostředků je též možné si na rozhodnutí a opatření stěžovat, dle trestního řádu.

3.3 HLAVA TŘETÍ

Hlava třetí obsahuje závěrečná ustanovení, která doplňují detaily zákona č. 48/1931 Sb.. Mezi tato ustanovení patří určení poručenského soudu, povinné oznámení polehčujících okolností v případě mladistvého, věcnou příslušnost a další.

§ 57 umožňuje k výslechu mladistvé či nedospělé osoby přizvat jeho rodiče, pro usnadnění komunikace, či zajištění pravdy.

§ 59 stanovuje řemeslnou výuku v polepšovnicích i výchovnicích na roveň řemeslné výuky v běžné praxi. Na závěrečném vysvědčení ani dalších průkazech není vidět, že tato činnost byla vykonávána ve výkonu trestu, tudíž mladistvého nijak neomezuje.

§ 60 zakazuje zveřejňování zpráv o trestném řízení proti mladistvému provinilci, pod trestem až jednoho dne vězení. Výjimky uveřejnění určuje pouze soud nebo státní zastupitelství.

§ 61 stanovuje sankce za zanedbání péče o mladistvého. Tyto sankce se pohybují od jednoho týdne až do šesti měsíců, záleží na okolnostech a úmyslu daného činu.

Poslední část zákona zahrnuje přechodná ustanovení, výpis osob podrobených pravomoci vojenských soudů, možnosti přenesení působnosti a zmínku o účinnosti zákona.¹⁵

Zákon č. 48/1931 Sb. byl zrušen § 311 zákona 86/1950 Sb.

¹⁵ Zákon č. 48 ze dne 11. března 1931 o trestním soudnictví nad mládeží, dostupný v interní databázi nakladatelství C.H. Beck

4 TRESTNÍ ZÁKON 86/1950 Sb.

TRESTNÍ PRÁVO ZA DOB PROTEKTORÁTU

„V protektorátu Čechy a Morava okupačním režimem byla úplně zlikvidována československá zákonnost a spolu s ní i demokratické zásady trestního práva hmotného a procesního. Formálně zůstala sice zachována stará soustava českých soudů, vedle nich však vyrůstal ohromný komplex nacistických soudů, jejichž kompetence se stále rozšiřovala. Rozhodující roli tu sehrálo zejména zavedení německého trestního práva, jehož vliv po dobu okupace stále stoupal.“¹⁶

Během okupace bylo víc než cokoli jiného důležité, zda člověk (ať mladistvý, či nikoli) vyhovoval rasovým předpisům třetí říše. V případě že nevyhovoval, bylo velmi pravděpodobné, že v soudním řízení dostane trest nepřiměřený povaze deliktu. Většinou se jednalo o trest smrti.¹⁷

TRESTNÍ ZÁKON PODLE SOVĚTSKÉHO VZORU

Téměř dokonalý zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 48/1931 Sb. byl po 2. světové válce zrušen § 311 trestního zákona č. 86/1950 Sb., který byl napsán podle sovětského vzoru (materiální pojetí trestného činu). Hned v úvodu zákona byl po Stalinově vzoru stanoven jeho třídní charakter, viz § 1. „Trestní zákon chrání lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovává k dodržování pravidel socialistického soužití. Prostředky k dosažení tohoto účelu jsou pohružka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření.“

4.1 ODDÍL TŘETÍ- ZVLÁŠTNÍ USTANOVENÍ O TRESTÁNÍ MLADISTVÝCH

Trestání mladistvých se od 12. 7. 1950 řídilo ne celým zákonem, nýbrž pouze několika paragrafy shrnutými ve třetím oddílu trestního zákona č. 86/1950 Sb.

V prvním paragrafu tohoto oddílu (§ 56) je specifikován věk mladistvých, jehož spodní hranice se oproti předešlému zákonu navýšila na 15 let,

¹⁶ Vlček, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu: 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 40, ISBN 80-210-0791-5

¹⁷ Malý, K. a spol.; Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání, Linde Praha a.s., 2003

horní hranice zůstává na 18ti letech. Soud má dle tohoto paragrafu přihlídnout při trestání mladistvých ke zvláštní péči. Z vyprávění svědků zacházení s mladistvými v nápravných zařízeních je však patrné, že ona zvláštní péče, která měla působit výchovně, se stala spíše socialistickou šikanou nezletilých pod neodborným dozorem. Za dob socialismu hrálo v přidělování pracovních míst hlavní roli třídní postavení a ne náležité vzdělání.

§ 57 stanovuje účel trestu, jde o převýchovu souzeného na řádného pracujícího občana lidově demokratické republiky.

Zbytek paragrafů třetího oddílu se věnuje sankcionování mladistvých. § 58 nabízí možnosti upuštění od potrestání v těchto případech:

- mladistvý nemohl rozpoznat, že je jeho chování nebezpečné pro společnost
- jedná se o čin menšího významu, ke kterému mladistvého dotlačili tíživé rodinné poměry
- jedná se o čin menšího významu, který byl spáchán pod vlivem třetí osoby
- je-li soud přesvědčen, že ochranná výchova splní účel trestu

Nejdůležitější na tomto paragrafu je odstavec (2), který nám říká, že mladistvý, u kterého bylo upuštěno od potrestání, vchází do dalšího života s čistým trestním rejstříkem a je na něj nahlíženo, jako by nebyl souzen.

V trestání mladistvých jsou vyloučeny některé druhy trestů, viz §59. Hned mezi prvními jmenovanými je trest smrti, ztráta českého občanství či čestných občanských práv.

V trestním zákoně č. 86/1950 Sb. je stanoven jiný přístup k trestání mladistvých za běžné trestné činy, k trestání mladistvých za činy proti vlasti a k trestání mladistvých ve výkonu vojenské služby. Za dob totality byl tento přístup běžný.

Dle § 60 se v případě mladistvých nejtěžší trest smrti a doživotí nahrazuje trestem odnětí svobody na 3-15 let. „Jde-li o vojenskou osobu v činné službě, která se trestného činu dopustila za zvýšeného ohrožení vlasti, na deset až pětadvacet let. Snížení těchto trestů je vyloučeno.“¹⁸

¹⁸ § 60 Trestního zákona č. 86 ze dne 12. července 1950, cit[17.12.2009], dostupný na [www:<http://www.beck-](http://www.beck-)

Nižší trestní sazby se u mladistvých snižují na polovinu, při čemž horní hranice nesmí překročit pět let a spodní jeden rok.

§ 61 stanovuje možnost odsoudit mladistvého k podmíněnému odsouzení i propuštění v případech, kde to zákon jinak vylučuje.

§ 62 určuje podmínky výkonu trestu odnětí svobody. V případě mladistvých je trest vykonáván v samostatných ústavech pro mladistvé nebo zvláštních soudních věznicích. Zákon udává, že je nutno dbát, aby během výkonu trestu probíhala systematická příprava na budoucí povolání.

Mimo těchto paragrafů je v zákoně č. 86/1950 Sb. o mladistvých zmínka v § 21, v seznamu polehčujících okolností a v § 36, kde je zakázáno umístit do tábora nucené práce mladistvého (15-18 let).¹⁹

online.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzguyf6obwfuya&conversationId=1187435#selected-node>

¹⁹ Trestní zákonč. 86 ze dne 12. července 1950, cit[17.12.2009], dostupný na [www:<http://www.beckonline.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzguyf6obwfuya&conversationId=1187435#selected-node>](http://www.beckonline.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzguyf6obwfuya&conversationId=1187435#selected-node)

5 TRESTNÍ ŘÁD 87/1950 Sb.

„Trestní řád vyšel ze zkušeností a zásad zákona o zlidovění soudnictví. Byl formulován tak, aby řízení probíhalo rychle, bez zbytečných formálností, bylo přehledné atd. Stejně jako v oblasti práva hmotného došlo i zde ke sjednocení trestního procesu civilního a vojenského.“²⁰

Trestní řád č. 87/1950 Sb., účinný od 1.8.1950 do 5.7.1961, měl stejně jako trestní zákon č. 86/1950 Sb. rysy socialistického práva. Mezi tyto rysy patří hlavně zásada materiální pravdy, zajištění práva na obhajobu, zásada legality a presumpce viny.

Trestnímu řízení proti mladistvým se v tomto zákoně věnuje oddíl první sedmé hlavy trestního řádu č. 87/1950 Sb. První paragraf tohoto oddílu (§ 227) ošetřuje příslušnost mladistvého k prokurátorovi, dle odstavce (1) je možné příslušnost mladistvého změnit, vyžaduje-li to jeho prospěch.

§ 228 se řídí podle zásady materiální pravdy. Nařizuje úplné zjištění stavu věci před nařízením ochranné výchovy a povinnost informovat orgán veřejné péče o mládež o trestním stíhání mladistvého.

§ 229 umožňuje uvalení vazby na mladistvého, pouze je-li to nezbytně nutné. Další paragraf s odvoláním na § 58 trestního zákon č. 86/1950 Sb. dává prokurátorovi možnost zastavit trestní stíhání.

§ 231 je napsán dle další socialistické zásady „zajištění práva na obhajobu“. Mladistvý musí stejně jako dospělý souzený mít svého obhájce, s výjimkou přípravného řízení (tam je obhajoba nutná pouze tehdy, uzná-li to prokurátor za vhodné).

§ 232 o přípravě hlavního a odvolacího líčení a veřejného zasedání nařizuje soudu přímou spolupráci se zákonnými zástupci mladistvého (nebo těmi, kdo nad mladistvým bdí) a orgány veřejné péče o mládež. Tato nařízení platí vždy s výjimkou souzených mladistvých

Paragrafy 233 a 234 se zabývají hlavním a odvolacím líčením. Stejně jako u ostatních ustanovení je největší ohled brán na prospěch mladistvého, právě díky němu je dle § 233 možné pro hlavní a odvolací líčení vyloučit veřejnost.

²⁰ Vlček, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu: 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 62, ISBN 80-210-0791-5

§ 234 nařizuje přítomnost mladistvého i jeho obhájce při hlavním líčení. Dle odstavce (2) má v hlavním i odvolacím líčení, stejně tak při veřejném zasedání právo zasahovat zástupce orgánu veřejné péče o mládež.

Odstavec (3) umožňuje soudci nařídít mladistvému, ať opustí soudní síň během jednání. Takovéto nařízení je možno vydat pouze tehdy, kdy by probíhající jednání mohlo neblaze působit na mravní vývoj mladistvého. Souzený musí být po návratu do jednací síně informován (alespoň stručně) o obsahu jednání konaném za jeho nepřítomnosti.

§ 235 stanovuje, kdy může soud ve spolupráci s prokuraturou rozhodnout o nařízení, či upuštění od ochranné výchovy. Její nařízení může proběhnout mimo hlavní i odvolací líčení, a to ve veřejném zasedání. Ve veřejném zasedání též probíhá její upuštění, po návrhu prokurátora.

§ 236 určuje osoby, které jsou oprávněné podat opravné prostředky. Stejně jako v zákoně o trestním soudnictví nad mládeží je možné se odvolat i proti vůli mladistvého.

Opravné prostředky ve prospěch mladistvého může podat příbuzný (v pokolení přímém), osvojitel, manžel a orgán veřejné péče o mládež.

§ 237 zakazuje užití ustanovení tohoto oddílu v případě, že nedošlo k trestnímu stíhání před dovršeným devatenáctým rokem obviněného.²¹

²¹ Trestní řád č. 87 ze dne 12. července 1950, cit[7.11.2009], dostupný na [www.< http://www.beck-online.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzguyf6obxfuya&conversationId=1187496#selected-node>](http://www.beck-online.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzguyf6obxfuya&conversationId=1187496#selected-node)

6 TRESTNÍ ZÁKON 140/1961 Sb.

„Po přijetí nové ústavy v roce 1960 (z. č. 100/1960 Sb.) se vzedmula kodifikační vlna, v jejímž rámci byl přijat i nový trestní zákon č. 140/1961 Sb.“²² Tento zákon zavedl mnoho novinek v trestním právu, mladistvým byla však stejně jako v zákoně předcházejícím (86/1950 Sb.) věnována pouze jeho část. Pro tentokrát jí byla hlava sedmá.

6.1 HLAVA SEDMÁ ZVLÁŠTNÍ USTANOVENÍ O STÍHÁNÍ MLADISTVÝCH

Hlava sedmá začíná § 74, který stanovuje věk mladistvých na 15 až 18 let, stejně jako předchozí trestní zákon.

Trestní odpovědnost mladistvých je paragrafem 75 snížena. Čin, jehož znaky jsou v zákoně č. 140/1961 Sb. uvedeny jako trestné, není trestným činem v případě, že ho spáchal mladistvý. Jeho stupeň nebezpečnosti pro společnost se tím snižuje.

§ 76 udává socialistický směr trestu. Snaží se z mladistvého vychovat řádně pracujícího člověka, se socialistickou morálkou, jak se na občana Československé socialistické republiky sluší a patří.

§ 77 uvádí varianty upuštění od trestu mladistvého. Pokud soud upustí od trestu, naskytuje se možnost požádat společenskou organizaci o pomoc při tvorbě podmínek pro řádný život mladistvého, jakožto pracujícího člověka.

Soud má právo přidělit mladistvého společenské organizaci i přesto, že nenabídla záruku za jeho nápravu. V případě, že je soud přesvědčen, že mladistvému lépe než trest pomůže ochranná výchova, může nařídit ji.

Dle § 78 může soud mladistvému uložit pouze některé tresty. Jsou jimi trest odnětí svobody a propadnutí věci. V případě, že je mladistvý již výdělečně činný, může dostat i peněžitý trest či nápravné opatření.

Výše sazby trestu odnětí svobody je stejná jako v předchozím zákoně č. 86/1950 Sb. Sazba pro dospělé se pro mladistvého snižuje na polovinu, při čemž horní hranice nesmí přesáhnout pět let a dolní jeden rok.

I toto ustanovení má své výjimky. Jedná se o variantu, že mladistvý spáchá trestný čin, za který trestní zákon ve zvláštní části ukládá trest smrti. Pro tento případ

²² Vlček, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu: 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 50, ISBN 80-210-0791-5

neplatí, že spáchaný čin nebyl pro společnost nebezpečný, zvláště v případě, že byl spáchán zavrženíhodným způsobem. Trestní zákon neumožňuje uložit mladistvému trest smrti, za takovéto chování však musí udat výjimečný trest. V případě mladistvého je jím odnětí svobody na 5- 10 let.

Trest odnětí svobody ve výši 5-10 let může být též uložen mladistvému vojákovi za branné pohotovosti státu nebo za bojové situace, jako náhrada trestu smrti za spáchání trestného činu, který zmařil nebo podstatně ohrozil bojové akce nebo zvýšenou měrou ohrozil kázeň nebo pořádek v ozbrojených silách či ozbrojeném sboru.

§ 80 ošetřuje problematiku úhrnných a souhrnných trestů. Úhrnné a souhrnné tresty jsou posuzovány podle stejného § jako u dospělých souzených, je jím § 35. Mladistvý však dle § 79 dostává pouze poloviční sazbu. V případě, že je dospělý souzen za činy, které spáchal před dosažením 18tého roku, též platí § 79.

§81 stanovuje kde a za jakých podmínek vykonává mladistvý trest odnětí svobody. K výkonu tohoto trestu jsou pro mladistvé ministerstvem spravedlnosti zřízeny speciální ústavy, ve kterých jsou trestaní pod neustálým pedagogickým dozorem systematicky připravováni na budoucí povolání.

I pro mladistvé existuje možnost podmíněného odsouzení. Doba výkonu tohoto rozsudku se označuje jako zkušební. Soud ji může pro mladistvého stanovit na 1- 3 roky. Tato sankce lze v případě potřeby navýšit až o dva roky, pokud v době zavdání příčiny výkonu trestu mladistvý nedovršil 20 let svého věku, a pokud tak soud uzná za vhodné.

§ 83 upravuje podmíněné propuštění pro mladistvé. Stejně jako většina ostatních ustanovení má jiné podmínky než pro dospělé trestané. Mladistvý má nárok na projednání podmíněného propuštění soudem již po výkonu třetiny trestu odnětí svobody. Za podmínek, že se mladistvý ve zkušební době osvědčí, soud jeho obvinění zahradí.

Několik dalších paragrafů se vztahuje k ochranné výchově. § 84 umožňuje soudu stanovit ochrannou výchovu za podmínek, kdy bylo upuštěno od potrestání mladistvého a zároveň

- o výchovu mladistvého není náležitě postaráno
- dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána
- nebo v případě, že to vyžaduje prostředí, ve kterém mladistvý žije.

I tento paragraf má svou výjimku, která se opět týká vojenské služby. Ochrannou výchovu mladistvému není možné uložit v případě, je-li vojákem.

§ 85 specifikuje výkon ochranné výchovy. Je možno ji vykonávat ve zvláštních výchovných zařízeních nebo v léčebném ústavu, to ale pouze tehdy, vyžaduje-li to zdravotní stav souzeného mladistvého.

Ve výchovných zařízeních je pod pedagogickým vedením dbáno na zabezpečení intenzivní přípravy na budoucí povolání. Ochranná výchova trvá do splnění jejího účelu, ne však déle, než do 18ti let, ve výjimečných případech ji soud může prodloužit až do 19ti let věku souzeného mladistvého.

Odstavec 4 nabízí variantu upuštění od ochranné výchovy v případě, že před jejím započítím pominou okolnosti, pro něž byla uložena. Například změna situace v rodině mladistvého.

§ 86 ošetřuje výjimečnou situaci, kdy trestný čin, za který zvláštní část tohoto zákona dovoluje uložení trestu smrti, spáchala osoba, která dovršila dvanáctý rok svého věku. V tomto případě soud v občanskoprávním řízení uloží její ochrannou výchovu.

V § 83, o podmíněném propuštění, bylo zmíněno zahlazení odsouzení trestaného mladistvého. Problematika zahlazení odsouzení je rozvedena v § 87. Toto privilegium je uděleno soudem, po podrobném posouzení okolností výkonu trestu. Těmito okolnostmi jsou hlavně chování mladistvého ve výkonu trestu. Zda měl problémy s disciplinární komisí či nikoli a podobně.

Varianta zahlazení odsouzení platí i pro trestané peněžitým trestem, či trestem propadnutí věci. V případě peněžitého trestu může soud odsouzení zahladit po výkonu peněžitého trestu. Jedná-li se o trest propadnutí věci, je může soud zahladit odsouzení neprodleně po nabytí rozsudku právní moci.²³

6.2 PLATNOST A NOVELIZACE

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. byl účinný od 1.1.1962 do 31.12.2009. Za dobu své účinnosti byl 73krát novelizován. Problematiky mládeže do 1.1.1993 se však týká jen několik málo novelizací.

²³ Trestní zákon č. 140 ze dne 29. listopadu 1961, cit[8.11.2009], dostupný na [www: <http://www.beck-online.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzgyyv6mjugawtomi&conversationId=1187510#selected-node>](http://www.beck-online.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzgyyv6mjugawtomi&conversationId=1187510#selected-node)

ZMĚNY PODLE ZÁKONA 56/1965 Sb.

První z nich je č. 56/1965 Sb., který nabyl účinnosti 1.8.1965. Tímto předpisem se v hlavě sedmé mění § 81, 85 a 87, § 83 o podmíněném propuštění se zrušuje.

V § 81 se odstavec (1) sice mění, ale význam zůstává stejný (osoby mladší 18ti let vykonávají trest odnětí svobody v nápravně výchovných ústavech pro mladistvé). Odstavec (2) je změněn nejen ve znění, ale i ve významu, oproti předchozímu ustanovení o intenzivní přípravě na budoucí povolání pod pedagogickým dozorem, nový odstavec (2) určuje možnost výkonu trestu v nápravně výchovných ústavech i mladistvému, který již překročil 18. rok svého věku.

K § 85 se připojují nové odstavce (5) a (6). Odstavec (5) uvádí možnost podmíněného umístění mimo výchovné zařízení, v případě, že převýchova nabyla svého účinku a mladistvý je schopen se řádně chovat i pracovat mimo nápravně výchovné zařízení. Pokud mladistvý nesplní očekávání dle nového odstavce (5), může soud podle nového odstavce (6) rozhodnutí o podmíněném umístění mimo výchovné zařízení zrušit.

Poslední změna článku I. zákona č. 56/1965 Sb. umožňuje soudu zahladit odsouzení mladistvého, v případě, že se ve zkušební době podmíněného propuštění osvědčí.²⁴

ZMĚNY PODLE ZÁKONA 45/1973 Sb.

Zákon č. 45/1973 Sb. účinný od 1.7.1973 je posledním předpisem měnícím trestní zákon před pádem komunismu v Československu v roce 1989. Bodem č. 10 mění slovosled odstavce (1) § 84 zákona č. 140/1961 Sb.²⁵

²⁴ Zákon č.56 ze dne 30. června 1965, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb. cit[7.1.2010], dostupný na [www:<http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1c12566af007f1a09/c12571cc00341df1c12566d400720d4b?OpenDocument>](http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1c12566af007f1a09/c12571cc00341df1c12566d400720d4b?OpenDocument)

²⁵ Zákon č.45 ze dne 25. dubna 1973, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb. dostupný na [www:<http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1c12566af007f1a09/c12571cc00341df1c12566d400727479?OpenDocument>](http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1c12566af007f1a09/c12571cc00341df1c12566d400727479?OpenDocument)

ZMĚNY PODLE ZÁKONA 175/1990 Sb.

Tento porevoluční předpis mění trestní zákon radikálním způsobem, jeho změny zasáhly i hlavu sedmou, účinnosti nabývá 1.7.1990. Z hlavy sedmé zasahují paragrafy 74, 76, 78, 79 a 87.

Změny v paragrafech 74 a 76 se snaží vyhubit socialistické přežitky. V § 74 se vypouští slovo „socialistická“ a v § 76 se slova „pracujícího člověka“ nahrazují slovem „občana“.

Další změny jsou rozsáhlejšího významu. V § 77 se mění celý odstavec (1), jeho nové znění zavazuje soud k nalezení (pro případ, že upustí od potrestání mladistvého) takového člověka, který pomůže vytvořit podmínky pro řádný život mladistvého jedince.

Na § 77 má vliv i Úmluva o právech dítěte, která stanovuje, že je stát povinen zajistit tělesné i duševní zotavení a sociální reintegraci dítěte.

Změna č. 50 mění celý § 78, který určuje, jaké tresty je možné mladistvému udělit. Nový § 78 soudu nabízí trest odnětí svobody, propadnutí věci, vyhoštění, peněžitý trest (v případě, že je mladistvý výdělečně činný) a v poslední řadě i zákaz činnosti, pokud to není překážkou jeho přípravě na budoucí povolání, přičemž horní hranice trestu je maximálně pět let.

Paragrafy 79 a 86 jsou změnou č. 51 zbaveny sousloví „trestu smrti“, které je zaměněno za „výjimečného trestu“.

Ustanovení ošetřující zahlázení odsouzení v podobě § 87 má úplně nové znění. Zahlázení odsouzení již není tak jednoduché jako dříve. O jeho vykonání rozhodne soud, po přihlédnutí k chování mladistvého ve výkonu trestu odnětí svobody. Pokud jde o peněžitý trest, či trest propadnutí věci, zůstává předpis stejný jako před revolucí. U peněžitého trestu se na mladistvého hledá jako by nebyl souzen okamžitě poté, co peněžitý trest zaplatí a u trestu propadnutí věci jakmile nabyde rozsudek právní moci.²⁶

²⁶ Zákon č. 175 ze dne 2. května 1990, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb., cit[7.1.2010], dostupný na [www:<http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571d20046a0b20000000000000000/c12571d20046a0b2c12566d40073640b?OpenDocument>](http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571d20046a0b20000000000000000/c12571d20046a0b2c12566d40073640b?OpenDocument)

7 TRESTNÍ ŘÁD 141/1961 Sb.

Trestní řád č. 141/1961 Sb. byl velmi podobný svému předchůdci z roku 1950, jeho hlavní odlišnost byla ve snaze spolupracovat se společenskými organizacemi v boji proti kriminalitě. Tento předpis zaštiťoval filosofii předcházení zločinnosti výchovou občanů k důslednému dodržování zákonů, s důrazem na povinnosti občana vůči státu a socialistické společnosti.²⁷

Řízení proti mladistvým se věnuje první oddíl devatenácté hlavy trestního řádu. § 291 umožňuje vznést obvinění proti mladistvému až po předchozím souhlasu prokurátora. Již od momentu vznesení obvinění musí mít mladiství obhájce, který má právo účastnit se vyšetřování.

Oproti předchozímu trestnímu řádu je v tomto novém velmi dobře vypracován paragraf o zjištění poměrů mladistvého. § 292 jednotlivě vypisuje poměry, které je nutné důkladně zjistit, jedná se o: „stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil a byl vychován, jeho chování před spácháním trestného činu a po něm a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, zejména pro posouzení, zda má být nařízena ochranná výchova mladistvého.“²⁸

Ustanovení o vazbě pro mladistvé zůstává stále stejné, vazba se uvaluje, jen za těch okolností nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak.

Paragrafy 294 až 297 ošetřují řízení před soudem. První z nich nařizuje předběžné projednání obžaloby mladistvého na zasedání senátu. Tento proces je důležitý pro zvážení, zda je obžaloba nutná. Zážitky tohoto typu mohou mít na vývoj mladistvého neblahý vliv. Po přijetí obžaloby následuje její doručení pověřenému orgánu pro péči o mládež, který dále vykonává zjištění poměrů podle mladistvého dle § 292.

§ 295 umožňuje postoupení věci soudu v bydlišti mladistvého, či takovému soudu, který je pro zájmy souzeného nejučelnější.

²⁷ Vlček, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu: 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 65, ISBN 80-210-0791-5

²⁸ (§ 292 Trestního řádu č. 141 ze dne 29. listopadu 1961, cit[9.1.2010]), dostupný na [www: <http://www.beck-online.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzgyyv6mjugewtmmi&conversationId=1187545#selected-node>](http://www.beck-online.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzgyyv6mjugewtmmi&conversationId=1187545#selected-node)

Zákon č. 141/1961 Sb. se stejně jako jeho předchůdce snaží vyhnout soudnímu řízení proti mladistvému a osobě starší 18ti let. Touto problematikou se zabývá § 296.

Pro hlavní řízení je § 297 nařízena přítomnost souzeného mladistvého a prokurátora. O hlavním líčení a veřejném zasedání soud musí vyrozumět též orgán pověřený péčí o mládež.

Na rozdíl od současné právní úpravy soud nemusí vždy vyloučit veřejnost z hlavního líčení. Je povinen ji vyloučit pouze tehdy, je-li to ve prospěch mladistvého. Zbytek ustanovení ohledně hlavního líčení zůstává stejný jako v předchozím trestním řádu. Soudce má právo nařídit mladistvému, aby opustil soudní síň (není-li daná část přelíčení vhodná pro jeho mravní vývoj) a zástupce orgánu pro péči o mládež má právo činit návrhy a dávat otázky vyslychaným.

V trestním řádu se objevuje novinka v podobě § 298 o oznamování rozhodnutí. Nařizuje doručení soudního rozhodnutí/rozsudku orgánu pověřenému péčí o mládež.

§ 299 zahrnuje výčet osob, které mohou podat opravné prostředky proti soudnímu rozhodnutí. Ve prospěch mladistvého může opravné prostředky (stejně jako dřív) podat orgán pověřený péčí o mládež, příbuzní v pokolení přímém a po vzoru zákona č. 48/1931 Sb. i sourozenec, osvojitel, manžel a druh.

§ 300 pojednává o uložení ochranné výchovy, odkazuje se na § 230.

§ 301 udává společná ustanovení pro tento oddíl. Nařizuje, aby vyšetřování i rozhodování o mladistvých bylo v rukou osob, které mají životní zkušenosti s výchovou mládeže. Klade důraz na spolupráci orgánů činných v trestním řízení s orgány pečujícími o mládež, popřípadě se zařízeními psychiatrické péče (znalci oboru dětské nebo dorostové psychiatrie).

Ustanovení prvního oddílu se neužije v případě, že je mladistvý ve vojenské službě.²⁹

7.1 PLATNOST A NOVELIZACE

Trestní řád je platný od 29.11.1961 až dodnes. Za dobu své platnosti prošel celkem 61 novelizacemi. Do roku 1993 kdy bylo rozděleno Československo se

²⁹ Trestní řád č. 141 ze dne 29. listopadu 1961, cit[7.3.2010], dostupný na www: < <http://www.beck-online.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzgyyv6mjugewtmmi&conversationId=1187545#selected-node>>

novelizoval třináctkrát, ne všechny tyto novelizace však zasahovali do ustanovení o trestním řízení proti mladistvým.

ZMĚNY PODLE ZÁKONA 57/1965 Sb.

Předpis a stejně tak i jeho změny jsou účinné od 1.8.1965. Změny tohoto předpisu se týkají pouze § 291. Text se mění, ale jeho podstata je neměnná. Jedinou novinkou je odkaz na § 165 odstavec (3), který udává rozsah práva účastnění se obhájce mladistvého na vyšetřování.³⁰

ZMĚNY PODLE ZÁKONA 48/1973 Sb.

Tento předpis nabývá účinnosti 1.7.1973. Pouze jediná jeho změna se týká ustanovení o trestním řízení proti mladistvým a to § 294, který v novém znění určuje postup doručení obžaloby orgánu pověřenému péčí o mládež s odkazem na odstavec (1) § 196. Odkazovaný paragraf určuje postup doručení obžaloby nejen orgánu pečujícímu o mládež, ale i obžalovanému a jeho obhájci a zákonným zástupcům, případně socialistické organizaci (byla-li trestným činem poškozena).³¹

ZMĚNY PODLE ZÁKONA 178/1990 Sb.

Předpis účinný od 1.7.1990 mění poslední paragraf prvního oddílu a to § 301. Význam zůstává stejný, forma se však mění ve srozumitelnější. Stále platí zákaz použití ustanovení oddílu prvního pro vojenské soudnictví a pro případ, že se úkon provádí až po dovršení 19ti let věku mladistvého.³²

³⁰ Zákon č. 57 ze dne 17. června 1965, kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), cit[3.3.2010]; dostupný na [www:<http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1000000000000000/c12571cc00341df1c12566d400720d67?OpenDocument>](http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1000000000000000/c12571cc00341df1c12566d400720d67?OpenDocument)

³¹ Zákon č. 48 ze dne 25. dubna 1973, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 141/1961 Sb., cit[3.3.2010]; dostupný na [www:<http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1c12566af007f1a09/c12571cc00341df1c12566d4007274ab?OpenDocument>](http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1c12566af007f1a09/c12571cc00341df1c12566d4007274ab?OpenDocument)

³² Zákon č. 178 ze dne 2. května 1990, kterým se mění a doplňuje trestní řád, cit[3.3.2010]; dostupný na [www:<http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df10000000000000000/c12571cc00341df1c12566d400736461?OpenDocument>](http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df10000000000000000/c12571cc00341df1c12566d400736461?OpenDocument)

ZMĚNY PODLE ZÁKONA 558/1991 Sb.

Předpis účinný od 1.1.1992 opět mění § 291 ve srozumitelnější formu. Význam zůstává stejný: „Obžalovaný mladistvý musí mít obhájce již od vznesení obvinění.“³³

³³ Bod 80 Zákona ze dne 11. prosince 1991, kterým se mění a doplňuje trestní řád a zákon o ochraně státního tajemství, cit[3.3.2010]; dostupným na [www: <http://www.beck-online.cz/legalis/search-document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzheyv6njvhawta&rowIndex=0&conversationId=1187578#selected-node>](http://www.beck-online.cz/legalis/search-document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzheyv6njvhawta&rowIndex=0&conversationId=1187578#selected-node)

8 NÁPRAVNÁ ZAŘÍZENÍ PRO MLADISTVÉ

Myšlenka separátních nápravných zařízení pro mladistvé vznikla až téměř v polovině 19. století. Dříve byli mladší 18ti let i ženy, umístováni ve stejných zařízeních jako dospělí muži. Tento fakt často vedl k nárůstu mezi vězni, ať již z hlediska kriminálního, mravního nebo zdravotního. U žen navíc často docházelo k otěhotnění. „První pokusy o oddělení dětí a mládeže od dospělých delikventů se uskutečnily v Holandsku (Amsterdam, 1596) a Itálii (Řím, 1703), kde byly zřízeny první ústavy pro mladistvé vězně.“³⁴

8.1 NÁPRAVNÁ ZAŘÍZENÍ V 19. STOLETÍ

Na našem území bylo oddělování vězňů dle věku a pohlaví uzákoněno v roce 1803, k jeho zavedení v praxi došlo však až téměř o 20 let později. První oddělení pro mladistvé trestance bylo ve Svatováclavské trestnici v Praze, byli zde umístováni mladiství k trestu delšímu než 1 rok. „Součástí tohoto zařízení byl i Zemský polepšovací ústav. Mladiství trestanci bez rozdílu pohlaví byli nazýváni korigendi. Ve Svatováclavské trestnici byli rozdělováni do tří disciplinárních tříd, každou z nich bylo třeba postupně projít. Způsob rozdělení a zacházení s trestanými byl inspirován vězeňským systémem vyvinutým v Anglii a Irsku v 19. století. Zásluhou vězeňského kaplana a pedagoga Františka Josefa Řezáče byla v roce 1883 prosazena povinná školní docházka a povinná pracovní činnost. Cílem výchovného působení, na kterém se podíleli duchovní a úřední osoby bylo přesvědčit vychovávané o neodvratitelnosti zaslouženého trestu.“³⁵

Pro absolventy tohoto nápravného zařízení byl v r. 1838 založen Spolek pro blaho propuštěných káránců. V této instituci docházelo k cílené integraci mladistvých do společnosti.

Během 2. poloviny 19. století docházelo k častému přemísťování trestanců do nových nápravných zařízení. V r. 1856 byli přesunuti do Hradčanské polepšovny v Praze, další přesun se konal necelých 10 let poté do Kongregace sv. Karla

³⁴ Leitmaier, V.: Příručka pro vězeňské úředníky a kandidáty na službu v trestních ústavech. Vídeň 1890, s. 2-3,13-15

³⁵ Uhlík, J.: Historický vývoj ústavů pro mladistvé provinilce na území ČR. In: časopis České vězeňství č. 3/1996, s 30_31.

Boromejského. V roce 1889, kdy definitivně zanikla Svatováclavská trestnice, se všichni přesunuli do nově vybudované trestnice v Praze na Pankráci.

4.7.1860 bylo ministerstvem vnitra, po dohodě s ministrem spravedlnosti, podle císařského zmocnění vydáno nařízení, ve kterém bylo uvedeno, že ženské i mužské polepšovací ústavy budou svěřeny do péče zbožných sester.³⁶

Na základě zákonů č. 89/1885 ř. z. a č. 90/1885 ř. z. bylo zřízeno několik nápravných zařízení. Byly to Královská česká zemská polepšovna a donucovací pracovna v Kostomlatech u Teplic, polepšovna v Opatovicích nad Labem, později v Králíkách na Moravě. Poslední otevřenou polepšovnou podle těchto zákonů byla zemská polepšovna pro nedospělé v Brně, tzv. Ochránovna císaře Františka Josefa I..

8.2 NÁPRAVNÁ ZAŘÍZENÍ PO VZNIKU ČSR

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byli mladiství pachatelé trestných činů umístováni k výkonu trestu do samostatných oddělení věznic krajských a okresních soudů a do Polepšovacích a trestních ústavů. Pro mladistvé chlapce byl zřízen ústav v Opatovicích u Pardubic a pro děvčata v Mikulově. Poslední variantou byl justiční oddělení Komenského ústavu v Košicích.

Jako první ze tří výše jmenovaných byla v roce 1903 založena státní polepšovna Komenského ústavu v Košicích. Byla určena k polepšovací výchově chlapců ve věku 10 – 18 let. Existovala zde dvě oddělení sociální (pro mravně ohrožené nebo narušené chovance) a justiční (pro odsouzené k polepšovací výchově). V polepšovně byla i ústavní škola, která zahrnovala, jednotřídní obecnou školu, oddělení analfabetů, přípravnou školu a pokračovací živnostenskou školu. Mimo to mohli chovanci navštěvovat i měšťanskou školu a odborné školy, mimo ústav. V mimoškolní výchově byly využívány přednášky, promítání filmů, hudební výchova a tělocvik. K přípravě na budoucí povolání zde byly krejčovské, truhlářské, soustružnické, košíkářské, řemenářské, kolářské a jiné dílny, které byly vedeny kvalifikovanými mistry. Pro chovance byla v rámci polepšovny vystavěna i ústavní zahrada, kde se mohli vyučit v oboru zahradnictví.

³⁶ Leitmaier, V.: Příručka pro vězeňské úředníky a kandidáty na službu v trestních ústavech. Vídeň 1890, s. 48

POLEPŠOVACÍ ÚSTAV V MIKULOVĚ

Polepšovací a trestní ústav v Mikulově byl zprovozněn v roce 1925. Bylo zde okolo sta chovanců trestaných za loupeže, krádeže, podvody, zpronevěry, žhářství, vraždy, smilstvo, těžké ublížení na zdraví, zločiny proti státu a další. Největší počet z nich bylo trestáno za drobnou trestnou činnost, tedy za loupeže a krádeže, které byly způsobeny bídou a nedostatkem prostředků k žití po 1. světové válce. Součástí ústavu bylo vzdělávací zařízení tzv. ústavní škola, která poskytovala několik typů vzdělání. Obecně hospodářské vzdělání a tzv. vzdělání pokračovací, tedy výuku v určitém řemesle (knihařském, zámečnickém, obuvnickém, krejčovském a truhlářském). V tomto pokračovacím vzdělání bylo možné získat i výuční list. Mezi další aktivity trestanců patřila například výroba hraček, tělocvik, nedělní a sváteční přednášky duchovních správců a lékařů. Pro rozptýlení mladistvých byla v ústavu zavedena knihovna a hřiště.

POLEPŠOVACÍ ÚSTAV V OPATOVICÍCH

Posledním ze třech zmíněných ústav v Opatovicích u Pardubic nebyl zřízen pro nápravu trestně činných mladistvých, nýbrž jako polepšovna, pro mladistvé jejichž výchovu rodiče nedokážou zvládnout. Mladiství zde byli umístováni na žádost zákonných zástupců, se svolením opatrovnického/poručenského soudu. Ústavy podobného zaměření byly též např. v Králíkách a Kostomlatech. V těchto ústavech byli mladiství vedeni hlavně k řemeslu. Dohlíželo na ně několik dozorců, duchovní správce a učitelé.

DALŠÍ ÚSTAVY PRO MLADISTVÉ ZA DOB PRVNÍ REPUBLIKY

„Na území Moravy a Slezska byla v dobách první republiky tato zařízení Zemská chlapecká vychovatelna v Uherském Hradišti (164 chovanců k 31.10.1929), Zemská dívčí vychovatelna v Boskovicích (59 chovaneček k 31. 10. 1929), Zemská dívčí vychovatelna v Mohelnici (77 chovaneček k 31. 10. 1929), Zemská vychovatelna v Albrechticích (37 chovanců k 31. 10. 1929), Zemská polepšovna v Novém Jičíně (182 chovanců k 31.10.1929) a další menší ústavy.“³⁷

³⁷ Vězeňství v Československé republice. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930, s. 51-55

ÚSTAV PRO MLADISTVÉ VE VALDICÍCH BĚHEM 2. SV

V roce 1939 byl ve Valdicích u Jičina zřízen Ústav pro mladistvé provinilce a choré vězně. Během války zde bylo okolo 150ti trestaných. Žili ve velmi špatných podmínkách. Měli velký nedostatek potravin, oděvů, obuvi, hygienických prostředků. Díky těmto podmínkám se zvýšil počet nemocných a práce neschopných. Všechny tyto aspekty měly dopad na kázeň a pořádek v nápravném zařízení, též tuto situaci ovlivnil klesající počet dozorců. Ti se často věnovali spíš než svému zaměstnání odbojové činnosti.

8.3 VÝVOJ NÁPRAVNÝCH ZAŘÍZENÍ PO 2. SV

Po 2. světové válce začala vznikat menší nápravná oddělení v rámci krajských soudních věznic, například zvláštní oddělení pro mladistvé trestankyně v Hradci Králové.

Od r. 1949 se ústavy začaly dělit na dvě zvláštní oddělení výchovny a polepšovny. V oddělení výchovny byla vykonávána ochranná výchova nařízená soudy pro mládež, tresty do 6ti měsíců uvedené v § 13, odst. 1 zákona č. 48/1931 Sb. V oddělení polepšovny byly vykonávány tresty nad 6 měsíců a tresty za přečiny proti zákonu č. 231/1948 Sb. (Zákon na ochranu lidově demokratické republiky). Byli zde umístěni chovanci za stejné přečiny jako dříve, vraždy, násilné smilství a podobně, novinkou jsou pouze trestání z politických důvodů a z důvodů vyhýbání se práci.

8.4 VLIV RANNÉHO „BUDOVÁNÍ SOCIALISMU“ NA ŽIVOT V NÁPRAVNÝCH ZAŘÍZENÍCH

Se zvolením KSČ nastalo mnoho změn nejen v běžném životě, ale i za zdi nápravných zařízení. Došlo k reorganizaci personálního obsazení nápravných zařízení. „Před nástupem komunistů se o mravní výchovu a vzdělání v ústavech podíleli duchovní správci a učitelé, ti byli v roce 1949 nahrazeni tzv. osvětovými důstojníky a instruktory ze stranických (KSČ), společenských (ROH, ČSM) a hospodářských organizací (národní podniky a státní statky).“³⁸ Účel trestu již nebyl spatřován v polepšení trestance a naučení ho mravní odpovědnosti, nýbrž v jeho začlenění do pracující společnosti. Tohoto cíle bylo dosahováno pomocí různých forem politického působení. Převýchova nyní nově znamenala ideová školení,

³⁸Kýr, A., Trestání mladých pachatelů v minulosti. Časopis pro historickou penologii 1/2008, cit[7.11.2009], dostupný na [www: <http://www.ivvs.cz/_uploaded/files/43/HP01_2008.pdf>](http://www.ivvs.cz/_uploaded/files/43/HP01_2008.pdf)

vojenský výcvik a pracovní činnost v různých učebních oborech (truhlář, instalatér, čalouník a další). Volnočasové aktivity se soustřeďovaly na vývoj sportovního ducha, čtení povolené literatury a zájmových kroužků např. divadlo nebo výuka ruštiny. Trestanci byli motivováni k soutěživosti, účastnili se různých socialistických soutěží např. divadelních kroužků a podobně.

8.5 PADESÁTÁ LÉTA

První socialistická nápravná zařízení byla zřízena v Zámrsku, pro mladistvé muže a ve Lnářích pro mladistvé ženy. Náprava spočívala v socialistické převýchově, politických přednáškách, promítání filmů, četbě knih z ústavní knihovny a účastí na socialistických soutěžích např. v recitacích či divadle.

„V roce 1951 vydal ministr spravedlnosti Vězeňský řád, kterým byl zaveden do výkonu soudních trestů tzv. třídní princip, znevýhodňující vězně s jiným než dělnickorolnickým původem. Zároveň stanovil opatření ke zpřísnění podmínek věznění politické opozice, nazývané třídními nepřáteli. Tímto výnosem byly zrušeny dosavadní domácí řády, které upravovaly podmínky v trestních ústavech pro dospělé i mladistvé vězně. Zpřísnující opatření se týkala i mladistvých, neboť v roce 1949 bylo v Zámrsku umístěno z politických důvodů 68 (66,01 %) provinilců z celkového počtu 103 provinilců. Další legislativní úpravy výkonu trestu odnětí svobody v působnosti ministerstva vnitra v letech 1953 - 1955 tzv. třídní přístup ještě více prohloubily. Tento trend byl výsledkem cílevědomého a systematického sovětizace v československém vězeňství pod vedením sovětského poradce Ponomarenka, který od roku 1953 působil na tehdejší Správě nápravných zařízení MV Praze, kde pod jeho vedením byly přepracovány právní předpisy pro výkon vazby a trestu odnětí svobody.“³⁹

Dle vyprávění bývalého politického vězně z ústavu v Zámrsku, Miroslava Matějky měli političtí vězni v ústavu daleko horší podmínky trestu než ostatní vězni. „Političtí sem zpravidla nastupovali s vyholenou hlavou, což s sebou neslo i přiřazení

³⁹ Vězeňský řád. Výnos ministra spravedlnosti ze dne 2.7.1951.

Řád nápravných zařízení MNB z 1.4.1953.

Řád pro věznice MV ČSR ze dne 2.5.1954.

Řád pro nápravně pracovní tábory MV ČSR ze dne 6.1.1955.

Karlíček, J. a kol.: Věrní straně a lidu. SSNV ČSR, Praha 1980, s.82.

k nejpodřadnějším pracím. Až postupně se jejich postavení v Zámrsku mírně zlepšovalo.“⁴⁰

Mimo vyholených hlav měli političtí vězni jiné výjimečné „tresty“, například několikadenní půsty, či spaní na tvrdém lůžku. Dle vyprávění pana Matějky nešlo o zákonné jednání, nýbrž o mstu „bolševických bachařů“ politickým vězňům.

Koncem roku 1959 byl zrušen ústav v Zámrsku. Mladiství trestanci byli přemístěni do vyhrazené části nápravného zařízení v Libkovicích. Až do zrušení nápravného pracovního tábora ve stejném objektu byly podmínky pro mladistvé odsouzené víc než kritické. Nebyl zde dostatek místa pro jejich výchovu, vzdělání a výkon zaměstnání. Tyto podmínky se po zrušení zmíněné části nápravného zařízení v Libkovicích změnily.

8.6 ŠEDESÁTÁ LÉTA

„V průběhu 60. let se stabilizoval systém dětských výchovných ústavů a ústavů mládeže k výkonu ochranné výchovy nedospělých a mladistvých, nařizované soudy v opatrovnickém řízení na návrh orgánů péče o dítě příslušných okresních národních výborů. Nedospělí chlapci a dívky do 15ti let nastupovali do dětského domova třídícího, později nazývaného dětský diagnostický ústav v Praze a Brně, kde bylo prováděno lékařské a psychologické vyšetření, sociální anamnéza a pedagogické pozorování. Na jejich základě pak bylo rozhodnuto o zařazení nedospělého do jednoho ze tří typů dětských výchovných ústavů, odstupňovaných podle míry mravního narušení (od dlouhodobého záškoláctví a útěků od rodiny k projevům dětské delikvence – tzv. prekriminality). Mladiství ve věku 15 - 18 let byli zařazováni k výkonu ochranné výchovy do otevřených nebo uzavřených domovů mládeže, a to podle pohlaví a v závislosti na stupni jejich nezvladatelnosti v rodině a škole a rozsahu kriminálních zkušeností. Síť dětských výchovných ústavů a výchovných ústavů pro mládež byla na území Čech a Moravy vytvářena s využitím předchozích obdobných zařízení.“⁴¹

V roce 1961 byl vydán nový trestní zákon č. 140/1961 Sb. a s ním i nový trestní řád č. 141/1961 Sb., který mimo jiné specifikoval i výkon trestu odnětí

⁴⁰ Vyprávění pamětníka Miroslava Matějky, dostupné na [www: <http://www.memoryofnacion.eu/data/witness/901/recording/554-transcript.htm>](http://www.memoryofnacion.eu/data/witness/901/recording/554-transcript.htm)

⁴¹ Kýr, A., Trestání mladých pachatelů v minulosti. Časopis pro historickou penologii 1/2008, cit[7.11.2009], dostupný na [www: <http://www.ivvs.cz/_uploaded/files/43/HP01_2008.pdf>](http://www.ivvs.cz/_uploaded/files/43/HP01_2008.pdf)

svobody pro mladistvé. Hlavními prostředky pro nápravu mladistvých byl ústavní režim, školní a pracovní výchova a politickovýchovná činnost. Tento nápravný program probíhal s ohledem na vývojová stádia trestaných. Další změny v úpravě výkonu trestu odnětí svobody přišly s vydáním zákona č. 59/1965 Sb. Tento zákon byl zpracován s ohledem na standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni. I přes zachování socialistické myšlenky vychovat z trestaného řádného pracujícího člověka, se v nápravných zařízeních začíná objevovat „lidštější“ přístup. Trestání mladiství jsou pod dohledem odborných pracovníků. Mezi tyto pracovníky již nepatří pouze vychovatelé, učitelé a mistři odborného výcviku, ale i speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci. „K rozvíjení odborného zacházení s odsouzenými významně přispělo zřízení Výzkumného ústavu penologického SNV ČSR v Praze v roce 1967, který se zabýval studiem osobnosti vězněného pachatele a možnostmi nápravy u jednotlivých kategorií odsouzených včetně mladistvých a mladých dospělých do 26 let věku.“⁴²

V první polovině 60. let byli trestání mladiství umístováni do ústavů v Libkovicích (chlapci) a v Pardubicích (děvčata). V roce 1964 byly nově zřízeny tři ústavy pro mladistvé s delšími tresty v Brně a v Litoměřicích a Opavě.

8.7 OSMDESÁTÁ LÉTA

V 80. letech došlo k novému rozdělení mladistvých ve výkonu trestu. Jednalo se o 6 skupin. Na základě tohoto rozdělení byl diferencován výkon trestu.

1. mladiství v podstatě s normálním psychickým vývojem s převládajícími poruchami chování, vyvolanými nevhodnými vlivy sociálního prostředí,
2. mladiství, jejichž delikventní činnost spočívá převážně v projevech pubertální a adolescenční nevyrovnanosti,
3. mladiství s výraznějšími poruchami rozumových schopností,
4. mladiství, jejichž delikvence je především ovlivňována psychopatologickými poruchami,
5. mladiství s výrazným podílem alkoholismu (toxikomanie) na vzniku trestné činnosti,
6. mladiství zařazení do školského vzdělávacího střediska.

⁴² Kýr, A., Trestání mladých pachatelů v minulosti. Časopis pro historickou penologii 1/2008, cit[7.11.2009], dostupný na [www: <http://www.ivvs.cz/_uploaded/files/43/HP01_2008.pdf>](http://www.ivvs.cz/_uploaded/files/43/HP01_2008.pdf)

První dvě skupiny měly režim ovlivněn obecnými výchovnými metodami, třetí skupina byla v režimu užívaném na zvláštních školách. Čtvrtá a pátá skupina měla stanovenou léčebnou výchovu a skupina šestá tvořila samostatný školní kolektiv. Rozdělení těchto skupin bylo zpracováno ve výroční zprávě o stavu vězňů k 1.1.1981.

Po skončení totalitního režimu u nás se změnilo mnohé i za branami nápravných zařízení. Mezi důležité změny patřil například konec diskriminace trestaných jiného politického smýšlení. Další ustanovení týkající se zacházení s trestanými zmiňuje Úmluva o právech dítěte č. 140/1991 Sb. například v článku 37 odstavci c):“ s každým dítětem zbaveným svobody bylo zacházeno s lidskostí a s úctou k vrozené důstojnosti lidské bytosti a způsobem, který bere ohled na potřeby daného věku. Především musí být každé takové dítě umístěno odděleně od dospělých, leda že by se uvážilo, že neoddělovat je od dospělých je v jeho vlastním zájmu, a s výjimkou závažných okolností musí mít právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou;“⁴³.

Počátkem 80. let začaly přípravné ratifikační práce o právním postavení mladistvého v trestním zákoně. Tyto snahy se promítly již v prvních porevolučních novelizacích trestního zákona.

Kvalitě zákona o soudnictví mládeže z roku 1931 se však tyto snahy nevyrovnaly. O tom můžeme hovořit až s vydáním zákona č. 218/2003 Sb.

⁴³ Bod c článku 37 první části Úmluvy o právech dítěte ze dne 6. února 1991, dostupná na [www: <http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf>](http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf)

9 ZÁVĚR

Trestní činnost mladistvých tu byla, je a vždycky bude. S rozšiřováním možností, které nejen mladistvým, ale i nám všem moderní svět přináší, se rozšiřují i možnosti trestné činnosti.

Dnes a denně se na stránkách novin setkáváme s konkrétními případy trestné činnosti mladistvých, které jsou stále více k neuvěření. Je dobře, že dnes existuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., který je nastaven mnohem lépe, než tomu bylo dříve.

Problematika trestního zákonodárství ve věcech mládeže byla obzvláště v dobách totality na našem území velmi podceňována. Bylo jí věnováno jen několik málo paragrafů trestního zákona. Nejsmutnější na tomto faktu je, že kdyby nenastal výše zmíněný totalitní režim, mohlo být trestní zákonodárství nad mládeží na našem území na daleko vyspělejší úrovni.

Klíčová chyba se stala v roce 1950, kdy byl paragrafem 311 zákona 86/1950 Sb. zrušen předchůdce dnešního zákona č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví nad mládeží 48/1931 Sb., který na svou dobu velmi dobře pokrýval oblast trestání mladistvých.

Ustanovení tohoto zákona byla vypracována s ohledem na mravní vývoj mladistvého, ne na to, aby byl z mladistvého vychován řádně pracující člověk se socialistickou morálkou (jako tomu bylo v zákonech z dob totality). Zprostředkovával mladistvým soudy specializované pouze na jejich problematiku, což bylo později také zrušeno. Zakázal tělesné tresty, které v dobách vlády KSČ nahradila těžká práce a šikana v nápravných zařízeních, obzvláště v případech mladistvých trestaných z politických důvodů. Zavedl přihlížení k okolnostem, které mladistvého vedly ke spáchání trestného činu. Přihlížení na poměry, v nichž vyrostl a na jeho dosavadní způsob života. Tato maličkost byla v dobách totality též velmi zanedbávaná, svědčí o tom soudní rozhodnutí nejvyššího soudu, který na základě odvolání přešetřoval dané případy. Soudy nižší instance zpravidla přihlížely ke stranické příslušnosti rodiny, ale ne na výchovné poměry mladistvého. Tento utopický stav přetrvával až do 90. let, kdy se začalo projednávat nové znění zákona o soudnictví ve věcech mládeže, do kterého zasahovala i ustanovení mezinárodních smluv o právech dítěte a další.

Doufejme, že vývoj zákonodárství v naší zemi půjde vpřed a nikdy se již nevzdá demokratických zásad, které jsme si vybojovali.

POUŽITÁ LITERATURA

PRÁVNÍ PŘEDPISY

- Zákon č. 48/1931Sb. o trestním soudnictví nad mládeží
- Trestní zákon č. 86/1950 Sb
- Trestní řád č. 87/1950 Sb.
- Trestní zákon č. 140/1961 Sb
- Zákon č.56/1965 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb.
- Zákon č.45/1973 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb.
- Zákon č.175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb.
- Trestní řád č. 141/1961 Sb.
- Zákon č. 57/1965 Sb.
- Zákon č. 48/1973 Sb, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 141/1961 Sb.
- Zákon č. 178/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád č. 141/1961 Sb.
- Úmluva o právech dítěte
- Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích 111/1852 ř.z.,

KNIŽNÍ TITULY

- Zezulová, J. : Trestní zákonodárství nad mládeží. 1.vydání. Brno: MU, 1997, ISBN 80-210-1643-4
- Jireček, J.: Práva městská království českého a markrabství moravského od M. Pavla Krystyana z Koldína. Praha 1876
- Válková, H., Dunkel, F. Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě. 1.vydání. Praha: Leges, 1992
- Vlček, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu: 1.vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, ISBN 80-210-0791-5
- Malý, K. a spol.; Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání, Linde Praha a.s., 2003

- Leitmaier, V.: Příručka pro vězeňské úředníky a kandidáty na službu v trestních ústavech. Vídeň 1890
- Karlíček, J. a kol.: Věrní straně a lidu. SSNV ČSR, Praha 1980, s.82.

ČLÁNKY

- Kýr, A., Trestání mladých pachatelů v minulosti. Časopis pro historickou penologii 1/2008
- Uhlík, J.: Historický vývoj ústavů pro mladistvé provinilce na území ČR. In: časopis České vězeňství č. 3/1996
- Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky. Praha 1928
- Vězeňství v Československé republice. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930, s. 51-55
- Vězeňský řád. Výnos ministra spravedlnosti ze dne 2.7.1951.

INTERNÍ PŘEDPISY NÁPRAVNÝCH ZAŘÍZENÍ

- Řád nápravných zařízení MNB z 1.4.1953.
- Řád pro věznice MV ČSR ze dne 2.5.1954.
- Řád pro nápravně pracovní tábory MV ČSR ze dne 6.1.1955.

STATISTIKY

- Trestní statistika Republiky československé za léta 1928 – 1931. Praha 1937, s. 8 (Tab.č1) a s. 22 (Tab.č.4).

VZPOMÍNKY OSOBNÍ POVAHY

- Vyprávění pamětníka Miroslava Matějky